

Araştırma / Research Article

Devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin yaşadığı etik sorunlara çözüm önerileri üzerine nitel bir araştırma

A qualified research on solution proposals on ethical problems of living nursing in state hospital

Hanım Han

Düzce Üniversitesi, Düzce

Anahtar Kelimeler:

Etik, Etik sorunlar, Hemşire, Sağlık

Key Words:

Ethics, Ethical problems, Nurse, Health

Yazışma Adresi/Address for correspondence:

Hanım Han, Düzce Üniversitesi,

Düzce

hanimhan81@gmail.com

Gönderme Tarihi/Received Date:

18.05.2018

Kabul Tarihi/Accepted Date:

18.06.2018

Yayınlanma Tarihi/Published Online:

31.12.2018

DOI:

10.5455/sad.13-1526553571

ÖZET

Giriş ve Amaç: Hemşireler çalışma hayatında birçok etik sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Araştırmanın amacı, hemşirelerin görevleri esnasında yaşadıklarını düşündükleri etik sorunların ortaya çıkarılmasıdır. **Gereç ve Yöntem:** Araştırma nitel düzenlenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Düzce Atatürk Devlet Hastanesinde çalışan 35 hemşire oluşturmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada "içerik analizi" yapılmıştır. **Bulgular ve Sonuçlar:** Araştırmada görülmüştür ki hemşireler iş kazası (25 kişi) %71,42, mobbing (21 kişi) %60, şiddet (20 kişi) %57,14, ayrımcılık (18 kişi) %51,42, fazla iş yükü (15 kişi) %42,85, el hijyeni (7 kişi) %20, hasta ve yakınlarıyla iletişim sorunları (7 kişi) %20, yanlış uygulamalar (7 kişi) %11,42 gibi etik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Hemşirelerin en çok iş kazasıyla karşılaştıkları, ikinci olarak mobbinge maruz kaldıkları görülmüştür. Ayrıca şiddet, ayrımcılık, fazla iş yükü, el hijyenine uyulmaması, hasta ve yakınlarıyla iletişim sorunları, yanlış uygulamalar gibi sorunlarla da karşı karşıya kaldıkları tespit edilmiştir. Sağlık hizmetlerinde önemli bir insan kaynağı olan hemşirelerin yaşadıkları etik sorunlar dikkate alınmalı ve daha verimli çalışabilmeleri için bu sorunların tespiti önem arz etmektedir.

ABSTRACT

Introduction and Objective: Nurses face many ethical problems in their working life. The aim of the research is to reveal the ethical problems that nurses think they have lived during their duties. **Materials and Methods:** The study was qualitatively regulated. The study group consists of 35 nurses working at Düzce Atatürk State Hospital. Semi-structured interview technique was used as data collection method. "Content analysis" was conducted in the study. **Findings and Results:** In the survey, nurses were found to have 71,42% work accidents (25 people), mobbing (21 people) 60%, violence (20 people) 57,14%, discrimination (18 people) 51,42% (15 people) 42.85%, hand hygiene (7 people) 20%, communication problems with patients and relatives (7 people) 20%, wrong practices (7 people) 11.42%. It was seen that the nurses had the most work accidents and secondly they were exposed to mobbing. It has also been found that they are faced with problems such as violence, discrimination, overwork, hand hygiene, communication problems with patients and their relatives, and misapplications. The ethical problems of nurses, which are important human resources in health services, should be taken into account and it is important to identify these problems so that they can work more efficiently.

GİRİŞ

Günümüzde önemli bir kavram olan etiğin çok sayıda tanımı yapılabilir. Etiğin net bir tanımının yapılması zor olmakla birlikte literatürde birçok etik tanımı mevcuttur. Etik kavramının etimolojik kökeninin Yunanca Ethos'a kadar gittiği görülmektedir (1). Etik tanımları daha çok etik- ahlak felsefesi etrafında ele alınmaktadır (2). Sağlık sunucularının topluma yönelik yükümlülüklerinin artması ve sağlık hizmetlerinin hızla değişmesi etik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (3).

Etik kısaca değerler felsefesi olarak tanımlanabilir (4). Başka bir deyişle etik, insanların davranışlarında doğruluk ve yanlışlık sınırının belirlenmesidir (5).

Etiğin amaçlarından biri doğru kararı verebilmedir (6). Etik "nasıl yaşamamız gerekir?" sorusuna yanıt arayan bir disiplindir (7). Budak (8) etiği, insanların vicdanlarını dinleyerek davranması şeklinde ifade etmiştir. Etik, kişilerin, organizasyonların davranışlarını güçlü bir şekilde etkileyen ilkelere (9). Etik kişiden kişiye, toplumdan topluma değişen göreceli bir kavramdır (1). Etik sorunlar, etik ikilem ve etik ihlali olarak ikiye ayrılabilir. Etik ikilem kişinin doğru ile yanlış arasında tereddüde düşmesi iken etik ihlali ise etik kuralının tereddüt edilmeden çiğnenmesidir(4). Sağlık çalışanlarının etik ikilemle karşılaşmaları etik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (10). Etik sorunların tespiti, çözümünü için kurumlar bünyelerinde etik kurullar oluşturmaktadır (11).

Tıp etiği, sağlık hizmeti sunucularına birçok seçenek arasında bir değerlendirme ve seçim olanağı sunan bir disiplin olarak tanımlanabilir. Tıp etiği ilkeleri özerklik ve özerkliğe saygı, adil olma, zarar vermeme ve yarar sağlama ilkeleri olarak sıralanabilir (12). Klinik etik ise hasta bakımı etrafında şekillenen, hastayı, yakınlarını, sağlık hizmeti sunucularını ilgilendiren etik problemlerin ortaya çıkarılmasını, değerlendirilmesini ve etik sorunun giderilmesini sağlayan bir disiplindir (13).

Meslek etiği ise bir mesleğin uyması gereken kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Meslek etiğinin yazılı olması zorunlu değildir fakat yazılı hale getirilmiş olması öğrenilmesini kolaylaştırır (14). Meslek etiği meslekte neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren kurallardır. Etik ikilemlerden olumsuz etkilenir. İşimize olan saygımız meslek etiğine bağlı olduğumuzu gösterir (15).

Mesleki etik ahlak ilkelerinin bir mesleğe göre düzenlenmiş halidir. Mesleki etkinliklerin iyiye yönlendirilmesini sağlar. Meslek mensuplarının kişisel isteklerini sınırlar ve belli bir sınır belirler. Hemşirelikte meslek etiği, bakım hizmetlerinde etik kurallara uyulması, hasta güvenliğinin sağlanması için önemlidir (16). Meslek etiği bir meslek grubunun görevini gerçekleştirirken uyguladığı veya uygulamak zorunda hissettiği kuralların tamamıdır. Meslek etiğinin özellikleri meslek mensuplarıyla ve mesleki evrensel etik değerlerle ilgilidir (1).

Florence Nightingale andı hemşireliğin ilk mesleki etik kodlarını içermektedir. Sağlığın korunması ve geliştirilmesi hastalığın iyileştirilmesi, gerekli bakımın sağlanması ve acının dindirilmesi hemşirelerin temel görevleri arasında sayılabilir. Hemşireler görevleri esnasında zarar vermeme-yararlılık, özerklik/bireye saygı, mahremiyet ve sır saklama, adalet ve eşitlik ilkelerini uygulamalıdır (17). Kurumlarda etik dışı davranışlar ayrımcılık, kayırma, rüşvet, sindirme, şiddet-mobbing, fiziki-cinsel taciz ve görevin kötüye kullanımı olarak sıralanabilir (18).

Demir (19) yaptığı çalışmasında hemşirelerin %34,2'sinin kesici delici alet yaralanmasıyla karşılaştığını, %54,4'ünün fiziksel ve sözlü şiddete uğradığını, %35,4'ünün iş kazası yaşadığını, %49,4'ünün çalışan güvenliğini tehlikeye düşürecek risklerle karşılaştıklarını tespit etmiştir. Yine aynı çalışmada hemşire sayısının azlığı, iş yükünün fazla olması, nöbetlerin fazla olması, yetersiz güvenlik, şiddete karşı önlem faaliyetlerinin yetersizliği çalışan güvenliğini tehdit eden diğer unsurların başında geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Akçapınar (20) 91 ebe ve hemşireyle yaptığı araştırmasında 59'unun son beş yılda en az bir kez iş kazası yaşadığını bulmuştur. Karayemişoğlu (21) 900 hemşireyle yaptığı çalışmasında hemşirelerin %71 oranında iğne batmasıyla karşılaştıklarını tespit etmiştir.

İş sağlığı ve güvenliği etik ve ahlaki ilkeleri içinde barındırır. Çalışma yaşamında etik ilkeler ışığında iş sağlığı ve güvenliğine yönelik düzenlemeler oluşturulmalıdır. Çalışanların etik ilkeleri öncelikle kendilerinin benimsemesi sayesinde iş kazalarının önlenmesi sağlanmış olur. Çalışma hayatında meslek etiği kuralları kurum ve çalışanlar bazında değer haline geldiği takdirde iş kazaları ve diğer etik sorunların önüne geçilebilir. Sağlık çalışanları görevleri esnasında etik kurallardan destek almalıdırlar. Kurumlarda etik iklimin oluşturulmasıyla hasta güvenliğine katkı sağlanacaktır. Emül ve Demirel (22) yaptıkları araştırmada etik iklimin hasta güvenliği kültürü üzerinde %28 oranında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hemşirelerin Yaşadığı Etik Sorunlar

Hemşireler hastayla temas ve iletişim halinde oldukları için sık sık etik sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında hemşirelerin malzeme ve personel eksikliği, hastane masrafları, görev tanımlarındaki belirsizlikler nedeniyle etik sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Bir üniversite hastanesinde 200 (iki yüz) hemşireyle yapılan bir çalışmaya göre hemşirelerin sosyal güvencesi olmayan ve hastaneden kaçmak isteyen hastalarla (%13.25), ikinci olarak da doktor istemine karşın tedaviyi reddeden hastalarla (%18.75) karşılaştığı tespit edilmiştir. Hemşirelerin hastane ortamında yaşadıkları etik sorunlar kendilerinden kaynaklı uygulama sorunları, çalıştıkları servislerde olan etik sorunlar ve ameliyat hemşirelerinin uygulamadan dolayı karşılaştıkları etik sorunlar olarak sıralanabilir (23).

Hemşirelerin karşılaştıkları etik sorunları inceleyen araştırmalarda daha çok işletme politikasıyla, hekim hemşire iletişimiyle ve hasta bakımıyla ilgili sorunlar olduğu görülmektedir. "Gjerberg ve arkadaşlarının (2010) çalışmasında; hemşirelerin %37'si malzeme yetersizliğine bağlı psikososyal bakıma ilişkin etik ikilem yaşadıklarını, %22'si malzeme yetersizliğine bağlı yetersiz hemşirelik bakımı verdiklerini belirtmiştir" (24).

Küçük ve ark., (25) 848 hemşirelik öğrencisiyle yaptığı araştırmada en fazla karşılaşılan etik sorunun hasta ve hemşire arasındaki iletişim sorunu olduğunu bulmuştur. Ayrıca bu yine bu araştırmaya göre hemşirelerin etik eğitimi almış olmalarının ve bazı demografik özelliklerinin etik karar vermeyi etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Raines (2000) yaptığı çalışmada hemşirelerin en çok ağrıyla baş etme, hasta yararına uygun karar verme, yaşam kalitesi ile ilgili konularda etik ikilem yaşadıkları saptanmıştır. Hemşirelerin görevlerinin belirsizliği, hastaya yanlış ilaç uygulanması, hastanın bilimsel araştırmalarda kullanılması konularında da etik sorunlar yaşamaktadırlar. Elçigil vd., (24) 395 hemşireyle yaptığı çalışmada ilk sırada "hastanede

kullanılan malzemelerin teminine ilişkin etik ikilemler”; ikinci sırada “hemşire sayısının teminine ilişkin etik ikilemler”; üçüncü sırada “hasta-doktor-hemşire ilişkilerinde karşılaşılan etik ikilemler” olduğu bulunmuştur.

Aitamaa ve ark., (26) Finlandiya’da 21 sağlık kuruluşunda çalışan 501 hemşireyle yaptığı araştırmada en yaygın etik problemleri kaynak tahsisi ve kaliteli bakımın sağlanması ile ilgili olduğunu bulmuştur. Laukkanen ve ark., (27) 122 hemşireyle yaptığı çalışmada hemşirelerin yöneticileriyle ilgili etik problemleri çözmek için kurumlarda ortak, sistematik karar verme modeli, etik kulüp gibi yapıların oluşturulmasının önemli olduğunu belirtmiştir. Fida ve ark., (28) hemşirelik ahlaki ayrılma ölçeğini kullanarak yaptığı çalışmasında hemşirelerin günlük uygulamalarında bazen ahlaki ve etik kodları atlayarak ahlaki olmayan davranışlara başvurduklarını göstermiştir.

Korhan ve ark.(29) yaptığı çalışmasında hemşirelik öğrencilerinin klinik öğretim sırasında çeşitli etik sorunlarla karşılaştıkları ancak müdahale etmeyip sessiz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu sorunun çözümü için hemşirelerin mesleki eğitimlerinde etik dersinin kuram ve uygulamadan oluşması gerektiğini ifade etmiştir. Er ve Ersoy (30) yaptığı araştırmada hemşirelerin en sık hastanın özerkliğine saygı etik sorununu gözlemlediklerini bulmuştur.

Araştırmada Düzce Atatürk Devlet Hastanesi’nde çalışan hemşirelerin yaşadığı etik sorunlar konu edilmiştir. Araştırmanın amacı, Düzce Atatürk Devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin görevleri esnasında yaşadıkları etik sorunların tespit edilmesidir. Görüşmelerde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Hemşireler için “etik” kavramı ne ifade etmektedir?

Hemşireler için “meslek etiği” kavramı ne ifade etmektedir?

Hemşirelerin yaşadığı etik sorunlar nelerdir?

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma hemşirelerin görevleri esnasında yaşadıkları etik sorunların incelenmesi ve çözüm önerileri sunulması amacıyla hazırlanan nitel bir çalışmadır.

Çalışma Grubu

Düzce’de 642 hekim, 91 diş hekimi, 111 eczacı, 622 hemşire, 221 ebe ve 626 diğer sağlık personeli bulunmaktadır (31). Araştırmanın katılımcılarını Düzce Atatürk Devlet Hastanesinde çalışan 35 hemşire oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak hemşirelerin farklı birimlerden olmasına dikkat edilmiştir. Başlangıçta 40 hemşire belirlenmiş ancak 35 hemşire katılımı olmayı kabul etmiştir. Araştırmada rastgele örneklem tekniği kullanılmıştır. Çalışma grubundaki hemşirelerle ilgili bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubundaki hemşirelere ilişkin bilgiler

Değişkenler= 35	f	%	
Yaş	18-25	22	62,858
	26-35	7	20,000
	36-45	5	14,283
	46 ve üstü	1	2,859
Cinsiyet	Kadın	35	100
Kıdem	0-1	2	5,714
	2-5	20	57,142
	6-10	6	17,143
	11-15	3	8,573
	16 yıl ve üstü	4	11,428

Tablo 1’deki bilgilere göre araştırmanın çalışma grubunu 35 hemşire oluşturmaktadır. Hemşirelerin 22 tanesi 18-25, 7 tanesi 26-35, 5 tanesi 36-45 ve 1 tanesi 46 yaş aralığında olup Hemşirelerin %57,142’si (20 kişi) 2-5 yıllık kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Konu netleştirildikten sonra soru formu hazırlanmış, yapılan görüşmelerden sonra cevaplar kodlanmış ve tablolara dökülüp yorumlanmıştır. Araştırmada katılımcılara şu sorular sorulmuştur:

1. Etik nedir? 2. Meslek etiği nedir? 3. Göreviniz esnasında yaşadığınız etik sorunlar nelerdir?

Araştırmanın soruları 2 -15 Ocak 2018 tarihlerinde çalışma grubuna yöneltilmiştir.

Görüşme sırasında çalışma hakkında bilgiler verilmiştir. Verilerin daha kolay toplanması amacıyla kayıt cihazı kullanılmıştır. Kayıt cihazının kullanılacağı çalışma grubuna söylenmiştir. Katılımcıların kendilerini rahat, fikirlerini kolayca ifade edebilecekleri bir ortamın olmasına özen gösterilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin içerik analizi yapılmıştır. Çalışmada veriler kodlanmış konularına göre gruplandırılmış ve yorumlanmıştır. Veriler benzer olmalarına göre kümelendirilmiştir. Hemşirelere kod numarası (H1,H2..) verilmiştir. Elde edilen veriler sayısallaştırılmış ve yüzdeleri belirlenmiştir. Hemşirelerin etik, meslek etiği tanımları ve etik sorunları kodlanmış sonra bunları destekleyen ifadelere yer verilmiştir. Bulgular daha önceden yapılmış olan çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Dış geçerliliğinin sağlanması amacıyla soruların oluşturulmasından analiz aşamasına kadar çalışma süreci ayrıntılarıyla ortaya konulmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde hemşirelerin etik ve meslek etiği tanımları ele alınmıştır. Daha sonra hemşirelerin yaşadığı etik sorunlar ele alınmıştır.

Hemşirelerin Etik Tanımları

Görüşme verilerine bakıldığında hemşirelerin görüşlerinin “etik” ve “meslek etiği” tanımlarına göre temalandırılabilceği görülmüştür.

Tablo 2’ de Hemşireler 10 etik kavramı tanımlı görülmektedir. Hemşirelere “etik nedir” diye sorulduğunda en fazla ahlak kuralları (9 kişi), ikinci olarak genel kurallar (6 kişi) daha sonra doğru davranış (5 kişi), doğru davranışları yanlışlardan ayıran ilkeler (5 kişi), saygılı olmak (4 kişi), iyi ile kötüyü ayırt etme (2 kişi), eşit davranma (1 kişi), uygunluk (1 kişi), değerler (1 kişi), düzgün bir şekilde çalışmak (1 kişi) hemşirelerin etik tanımları olduğu görülmektedir. Frekansı yüksek olan etik tanımları incelendiğinde ahlak kuralları ile ilgili olduğu görülmektedir. Hemşirelerin

etik tanımlarına ilişkin kendi ifadelerinden bir kaçışağıdaki gibidir;

“*Etik toplumsal düzeni sağlar. İnsanların vicdanına hitap ediyor (H4)*”. “*Ahlakla ilgili ya da toplumda bulunan kurallar (H6)*”. “*Ahlaklı olmak bence etik kurallarına giriyor. Sonuçta etik kuralları toplumdaki ahlak kurallarından oluşarak meydana gelmiştir (H19)*.” “*Bence etik evrensel kabul görmüş genel kurallardır. Bunlar da özellikle adaletli olma, doğruluk, dürüstlük, tarafsızlık, sorumluluk, standartlara uygun olma, ilkelere bağlı kalmadır (H14)*.” “*Etiği doğru davranış olarak tanımlayabilirim (H1)*.” “*Değerlerin doğru yanlış olarak değerlendirilmesidir (H3)*.”

“*İnsan haklarına saygıdır yani insanlara saygı göstermektir (H21)*.” “*İyiyle kötüyü insanların kendisine göre doğruyu yanlış ayırma şeklidir (H31)*.” “*Etik iyi ve kötüyü sorgulamaktır bence (H18)*”. “*Bilimsel doğrular ışığında doğru olanı yapma, doğru davranışlar sergileme (H16)*”. “*İrk, cins, yaş ayrımı gözetmeksizin tüm hastalara elimizden geldiğince yardım etmek sağlık etiğidir (H5)*.”

Tablo 2. Hemşirelerin (H*) etik kavramı tanımları

S.N.	Kodlanmış etik kavramı tanımları	f
1	Ahlak kuralları (H4, H6, H8, H11, H19,H23, H24, H27, H30)	9
2	Genel kurallar (H12, H14, H20, H32, H33, H34)	6
3	Doğru davranış (H1, H16, H17, H28, H29)	5
4	Doğru davranışları yanlışlardan ayıran ilkeler (H2, H3, H7, H9, H10)	5
5	Saygılı olmak (H21, H22, H26, H35)	4
6	İyi ile kötüyü ayırt etme (H18, H31)	2
7	Eşit davranma (H5)	1
8	Uygunluk (H13)	1
9	Değerler (H15)	1
10	Düzgün bir şekilde çalışmak (H25)	1

(H*; Kodlanmış Hemşire)

Tablo 3. Hemşirelerin (H*) meslek etiği tanımları

S.N.	Kodlanmış meslek etiği tanımları	f
1	Mesleki kurallar ve standartlar (H2, H3, H4, H9, H10, H11, H13, H14, H16, H17, H20, H23, H27, H31, H32, H33, H34)	17
2	Hasta haklarına saygı (H7, H8, H19, H21, H35)	5
3	Hizmette eşitlik (H1, H5, H15, H30)	4
4	Görevi iyi yapabilme (H6, H24, H26)	3
5	Ahlaklı davranışları meslekte uygulama (H28, H29, H30)	3
6	Hastalara iyi davranmak (H25,H29,H30)	3
7	Hasta mahremiyetini korumak (H22, H30)	2
8	Tüm insanların kabul ettiği şey (H12)	1
9	Kişinin meslek hayatındaki tutumu (H18)	1

(H*; Kodlanmış Hemşire)

Hemşirelerin meslek etiği tanımları

Hemşirelere meslek etiği sorulduğunda (Tablo 3) 9 tane "meslek etiği" tanımı olduğu görülmektedir. İfade edilme sıklığı bakımından en az üç frekansı olan meslek etiği tanımları şunlardır: "mesleki kurallar ve standartlar (f=17), hasta haklarına saygı (f=5), hizmette eşitlik (f=4), görevi iyi yapabilme (f=3), ahlaklı davranışları meslekte uygulama (f=3), hastalara iyi davranmak (f=3)". Meslek etiği tanımları incelendiğinde hemşirelerin meslek etiğini ağırlıklı olarak meslek kuralları olarak gördükleri tespit edilmiştir. Hemşirelerin meslek etiği tanımlarına ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıda verilmektedir:

"Bir meslekte yapılması gereken doğru davranışlar, doğru uygulamalar, o mesleğe uygun olan kurallara uymaktır (H14)." "İş hayatındaki davranışları, kuralları belirleyen onlara rehberlik eden etik değerlerdir. Meslekte çalışanlara yön gösteren ilkeler de diyebilirim (H16)." "Meslek mensuplarının benimsediği genel olarak kabul görmüş kurallardır (H3)". "İş üzerine kurulmuş davranışları bir şekilde yönlendiren belirli prensipler, standartlar meslek etiğidir bence (H9)". "Bence meslek etiği meslek mensuplarınca kabul görmüş kurallardır (H10)". "Ahlak kurallarına mesleğin içinde uyma. İnsanlara iyi davranmadır (H29)". "Ahlaki olarak iyi olan davranışları meslekte uygulamadır. Mesela hastalar arasında ayırım yapmama, eşit davranma, hastalara iyi muamelede bulunma, mahremiyetlerine saygı gösterme bunları meslek etiğine örnek olarak verebilirim (H30)". "Meslek etiği etik dediğimiz kavramı sağlık alanına yansıtılabilmektedir. Yani hastalar arasında ayırım yapmamak veya birilerini kayırmamak her bir hastaya kendi yakınınımış gibi davranabilmektedir (H15)". "Sağlık açısından yaklaşıyorum bir insan hastasına en yakınımımış gibi annesiyimmiş babasıymış gibi özveride yaklaşmalı, işini en düzgün en doğru şekilde yapmalıdır

(H24)." "Bizim meslekte doğru olan doğru olan, işini doğru, dikkatli bir şekilde yapmak diyebilirim (H6)."

Hemşirelerin karşılaştığı etik sorunlar

Göreviniz esnasında yaşadığınız etik sorunlar nelerdir?" şeklindeki soruya hemşirelerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde ve içerik analizi yapıldığında, tüm etik sorunların sekiz ana başlıkta kümelendiği görülmektedir (Tablo 4). Her ne kadar tıp etiği ilkeleri öncelikle zarar vermeme, yararlılık, özerklik, eşitlik, adalet ve aydınlatılmış onam şeklinde açıklanıyor olsa da (11) bu araştırmada hemşirelerin konuya bakış açıları, genel bilgi düzeyleri ve yorumları da dikkate alınarak şekilde verilen cevaplar ile bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Örneğin iş kazası konusu hasta ve çalışan güvenliği kapsamında ele alınması gereken ve tıp etiği kapsamında değerlendiremeyeceğimiz bir unsur olmasına rağmen, hemşirelerin verdikleri cevaplar doğrultusunda bu bölümde tartışılmıştır. Aslında iş kazası, fazla iş yükü hatta mobbing konuları farklı başlıklarda ele alınabilecek spesifik konulardandır.

Hemşirelerin sırasıyla iş kazası (25 kişi), mobbing (21 kişi), şiddet (20 kişi), ayrımcılık (18 kişi), fazla iş yükü (15 kişi), el hijyenine uyulmaması (7 kişi), hasta ve yakınlarıyla iletişim sorunları (7 kişi), yanlış uygulamalar (4 kişi) ile karşılaştıkları görülmektedir. İfade edilme sıklığına göre hemşirelerin yaşadığını söylediği etik sorunlar (Tablo 4) ise şunlardır:

İş kazası (f=25) hemşirelerin iş kazasıyla ilgili ifadelerinden bazıları:

"Hemşireler hastasına tedavi hazırlarken eline iğne batırabiliyor ama bunu gerekli yerlere söylemediği için kayıtlara geçmiyor ya da yanlış hastaya yanlış tedavi uygulaması yapabiliyor (H17)." "Hastadan kan alırken iğne batması, kan ve vücut sıvısı yoluyla hastalık

Tablo 4. Hemşirelerin (H*) yaşadığı etik sorunlar

S.N.	Kodlanmış etik sorunlar	f
1	İş kazası (H3, H4, H5, H6, H7, H8, H10, H11, H12, H13, H14, H15, H17, H18, H19, H20, H21, H22, H24, H25, H26, H28, H29, H31, H35)	25
2	Mobbing (H3, H4, H5, H6, H13, H14, H16, H17, H18, H20, H21, H23, H24, H25, H27, H28, H29, H31, H33, H34, H35)	21
3	Şiddet (H1, H2, H3, H4, H5, H6, H10, H14, H15, H17, H18, H19, H20, H21, H23, H24, H27, H28, H29, H34)	20
4	Ayrımcılık (H4, H5, H7, H8, H11, H12, H13, H16, H18, H19, H22, H23, H24, H25, H26, H28, H32, H34)	18
5	Fazla iş yükü (H1, H2, H4, H6, H7, H10, H11, H12, H22, H24, H27, H29, H30, H32, H34)	15
6	El hijyenine uyulmaması (H3, H12, H31, H26, H28, H33, H34)	7
7	Hasta ve hasta yakınlarıyla iletişim sorunları (H7, H16, H18, H22, H23, H30, H35)	7
8	Yanlış uygulamalar (H17, H18, H19, H31)	4

(H*; Kodlanmış Hemşire)

bulaşması, hepatit AIDS taşıyıcısı olma durumları oluyor (H13).” Bizim için önemli olan şey yaptığımız ilaçlardan, enjeksiyonlardan, iğne uçlarından kendimizi korumak. Bizdeki herhangi bir hastalığı da hastaya bulaştırmamamız gerekiyor (H5).”Hasta hepatit B’ liydi. Hastanın şekerini ölçerken iğnesi elime batmıştı. Ama koruyucu aşıım vardı (H7).”

Mobbing (f=21), hemşirelerin mobbinge ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Bazı hemşireler biz daha yeni olduğumuz için bize iş yaptırmamaları siz yapamazsanız geri çekilin demeleri ki onlar böyle yaptığı zaman hastaların birçoğuyula da bunu yaşıyoruz (H18).” ” Benden bir ay önce işe giren kişi benim üstüm oluyor, üzerimde baskı kurabiliyor, emir verebiliyor. Hastane ortamında egosu yüksek kendini ispatlamak isteyenlerin uyguladığı bir şey zaten mobbing (H3).” “Çalıştığım servisin sorumlu hemşiresi tarafından psikolojik baskı, hakaret gibi tepkilerle karşılaştım (H17).” “Eskiler daha yenilere daha yenilere, normal hemşireler stajyerlere baskı uyguluyor (H28).”

Şiddet (f=20) hemşirelerin şiddetle ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Hastane ortamında en fazla şiddete acilde uğruyoruz. Ölüm durumlarında olmasa dahi hasta yakınlarının her durumda bizim ters verdiğimiz en ufak bir cevap bile onlar için bizi darp etme sebebi oluşturabiliyor (H1).” ”Gerçekten de çok acımasız insanlar orda onlar için olduğumuzu bile bile bunu yapıyorlar beyaz önlüklülere şiddet uyguluyorlar bence ne olursa olsun yapılmaması gereken bir şey (H2).” Özellikle acil bölümünde acil vakalar, durumu kritik olduğu zaman ufak bir şeyde bile bazen insanlar sıkıntı çıkarabiliyor. Hastalar kritik olduğu için bu şekilde sonuçlar çıkıyor (H4).” Acil servislerde, yoğun bakımlarda hasta yakınlarının girmeye çalışıp da giremediği zamanlarda oradaki güvenlik görevlisi, hastane personeli, doktor ve hemşirelere şiddet uygulandığı oluyor (H8).”

Ayrımcılık (f=18), hemşirelerin ayrımcılıkla ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Öncelikle tanıdığı olan ve sözü geçen kişiler kayırılıyor nöbetten muaf tutuluyor, hafta sonu tatil oluyor (H16).”).”Servis sorumlumuz arasının iyi olduğu kişilere daha fazla izin yazabiliyor (H11).” “Ayrımcılık oluyor. Sorumlumuz bize bir şey öğretirken “şunu yapacaksın, bunu böyle yapacaksın” gibi hitaplar kullandığı zaman oluyor (H25).” İşe alıšana kadar size daha çok yüklenme oluyor tabi öğrenene kadar zor bir süreç geçiyor ama öğrendikten sonra ayrımcılık olmuyor (H12).”

Fazla iş yükü (f=15) hemşirelerin fazla iş yükü ile ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“24 saat sistemiyle çalışıyoruz uyku düzenimiz kesinlikle bozuluyor. Evinde olamıyorsun ailenle vakit geçiremiyorsun (H24).” “Hemşire bir hastanın yanında her zaman bulunması gereken kişi bu yüzden nöbete kalma durumumuz oluyor (H22).”

El hijyenine uyulmaması (f=7) hemşirelerin el hijyenine uyulmamasıyla ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“En sık gördüğüm şey el yıkanmaması bahane de servisin yoğunluğu oluyor. Bir el yıkama en fazla bir dakika. Steril yıkamadan bahsetmiyorum (H3).” “Herkesin sıkça bahsettiği bir şeydir el yıkama hijyeni ve buna uyulmaması çok özensiz bir davranış bu yüzden de ellerin sık sık yıkanması gerekiyor (H33).”

Hasta ve hasta yakınlarıyla iletişim sorunları (f=7) hemşirelerin hasta ve hasta yakınlarıyla iletişim sorunlarıyla ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Hasta haklı konumda olduğu zaman seni hiçbir şekilde dinlemiyor (H22).”

Yanlış uygulamalar (f=4) hemşirelerin yanlış uygulamalar ilgili bazı ifadeleri şunlardır:

“Bir hemşire eline eldiven giydi o eldivenle bütün hastaların ilaç bakım saatinde ilaçlarını verdi, tansiyonunu ölçtü, ateşini ölçtü sonra aynı eldivenle kan aldı. Hâlbuki sadece bir tane hastaya o anda giyilip o anda çıkarılıp atılması gerekiyor (H19).” “Bazı hastaların başka şeylere alerjileri olabiliyor. Aspirin içeren şeyler alındığında hasta şoka girebiliyor ve ölümlerle sonuçlanabiliyor (H31).”

Hemşirelerin yaşadığı etik sorunların başında iş kazası (25 kişi) gelmektedir ve bu iş kazasını daha çok “iğne batması” olarak ifade etmişlerdir. Ayrımcılığın ve mobbingin çalışanlar arasında olduğu görülmektedir. Bazı hemşireler diğer arkadaşlarının hastalara karşı özensiz ve yanlış uygulamalarda bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca personel eksikliğinden kaynaklı fazla iş yükünün olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Hemşirelerin etik tanımları incelendiğinde kodlanmış 10 adet farklı “etik” tanımı olduğu görülmektedir. Hemşirelerin çoğunluğunun etiği ahlak kuralları (9 kişi) olarak tanımladıkları görülmüştür. Ahlak kurallarından sonra genel kurallar (6 kişi), doğru davranış (5 kişi), doğru davranışları yanlışlardan ayıran ilkeler (5 kişi) tanımları ön plana çıkmaktadır.

Hemşirelerin meslek etiği tanımları incelendiğinde kodlanmış 9 tane farklı “meslek etiği” konu olmaktadır. Hemşirelerin büyük bir çoğunluğunun meslek etiğini “mesleki kurallar ve standartlar” (17 kişi) olarak tanımladıkları göze çarpmaktadır. Hasta haklarına saygı (5 kişi), hizmette eşitlik (4 kişi) diğer öne çıkan meslek etiği tanımlarıdır.

Hemşirelerin yaşadığı etik sorunlar incelendiğinde ise hemşirelere göre karşılaştıkları kodlanmış sekiz adet farklı etik sorun ortaya çıkmaktadır. Hemşirelerin en çok iş kazası (25 kişi) yaşadıkları görülmektedir. İğne batması iş kazası sorunlarının başında gelmektedir. Mobbing (21 kişi) ikinci sırada gelen etik sorunlardandır. Hemşireler başhemşire veya

üstleri tarafından mobbinge maruz kalmaktadırlar. Şiddet özellikle sağlık çalışanlarının sık yaşadığı etik sorunlardan birisidir. Çalışmaya konu olan hemşireler hasta ve yakınları tarafından acil servis ve yoğun bakım gibi hastaların yoğun stres ve kaygı yaşadıkları birimlerde şiddete (20 kişi) daha çok maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Hastaların ve yakınlarının kaygılarının yüksek olması, sağlık durumlarının ciddiyeti şiddeti tetiklemektedir denilebilir.

Ayrımcılık sağlık kurumlarında hem hastalar hem de çalışanlar arasında yaşanabilir ancak araştırma konusu hemşireler daha çok çalışanlar arasında ayrımcılığın (18 kişi) yaşandığını dile getirmişlerdir. Ayrımcılıkta kıdemin, tanıdık olmasının etkisinin olduğu görülmüştür. Hemşireler nöbet saatlerinin uzun olması, iş yükünün fazla (15 kişi) olması nedeniyle yaşam kalitelerinin düştüğüne değinmişlerdir. Ayrıca hemşirelerin el hijyeni (7 kişi) kurallarına uymamaları diğer bir etik sorundur.

Hemşirelerin hasta ve yakınlarıyla iletişim sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir. Hemşireler hastaların bazen kendilerini dinlemediklerini ve bunun da iletişim problemlerine yol açtığını ifade etmişlerdir. Literatürde araştırmanın sonuçlarını destekleyen Korkmaz vd. (32) yaptığı çalışmada hemşirelerin en sık karşılaştığı etik sorunlardan birisinin sağlık profesyonelleri ile hastalar arasındaki uygun olmayan iletişim olduğunu bulmuştur.

Hemşirelerin hastalara karşı özensiz davranışları yanlış uygulamalara neden olmaktadır. *Etik durumların çözüme ulaştırılmasında iyi bir ekip çalışması, etkin bir iletişim, ekip üyelerinin hasta hakları ve etik ilkelerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmaları önemlidir* (33).

Bu sonuçlara dayalı olarak şu öneriler sunulabilir:

Hemşireler çalışma ortamında birçok etik sorun yaşamaktadır bu sorunlar hasta ve çalışan güvenliğini de tehdit etmektedir. Huzurlu bir çalışma ortamının sağlanması için sorunların çözümüne odaklanılmalıdır. Hemşirelerin yaşadığı etik sorunların çözülebilmesi için hemşirelerin mesleki yetkinliklerinin artırılmasına yönelik olarak hizmet içi eğitimler verilebilir, kurumda uyarı levhaları artırılabilir, hizmet süreciyle ilgili risk simülasyonları oluşturulabilir. Risk değerlendirmelerinin olması, güvenli enjeksiyon politikası, eğitim, gözetim, farkındalık oluşturulmasıyla etik farkındalığı kurum kültürü haline gelebilir.

İkinci etik sorun olarak mobbing görülmüştür. Mobbingin önlenmesi için kişisel düzeyde mobbing mağduru mobbing uygulayan kişiyle açıkça konuşabilir bu sırada başka birinin tanıklık etmesini sağlayabilir. Çalıştığı kurum yetkileriyle bu durumu paylaşmalıdır. Hem önleyici hem de kanıt oluşturması için gerekiyorsa tıbbi ve psikolojik yardım alabilir. Mobbingin tespiti oldukça zordur. Tespit edilebilmesi için kurumda "ihbarcılık sistemi" ve "kameralı sistemler" geliştirilebilir. Kurumda şikâyet

mekanizmaları oluşturulabilir. Konuyla ilgili Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ALO 170 ihbar hattı bulunmakta bunun daha sık kullanımı için çalışanlar bilinçlendirilebilir.

Araştırmada çıkan şiddet sorununa yönelik olarak "beyaz kod" faaliyetleri daha etkin hale getirilebilir. Özellikle riskli birimlerde hastaların sakinleştirilebilmeleri için uzman personeller görevlendirilebilir.

Sağlık kurumlarında görülen ayrımcılığın önlenmesi için kurumsal düzeyde denetimlerle gerçekleştirilebilir. Hemşirelerin yaşadığı fazla iş yükü devlet hastanelerine yeterli sayıda ve donanımlı personelin tayin edilmesiyle giderilebilir. Ayrıca nöbet sistemlerinin gözden geçirilmesi iş yükünü önleyici tedbirlerden olabilir. Hemşirelerin mesleki yeterlilikleri, etik ilkeler konusunda bilinçli olmaları sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Mesleki etik ilkeler konusunda yasal düzenlemelerin olması etik dışı davranışları önemli ölçüde engelleyebilir. Kurumsal düzeyde etik komiteleri, etik ilke ve rehberlerin düzenlenmesi etik bilincinin gelişmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerdir. Ayrıca hemşirelere etik ilkeler konusunda hizmet içi eğitimler verilebilir.

KAYNAKÇA

1. Eltan, C. (2013). Etik, İş Etiği ve Sağlık Hizmetlerinde Etik (Çivril Devlet Hastanesi Sağlık Personelinde İş Etiği Algısı). Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
2. Sayım, F. Etik ve İş Etiği Kavramları, 2015, Akademik Arge Dergisi-Sosyal Bilimler, 15; 23-32.
3. İştar Işıklı, E. (2018), Hastane Çalışanlarının Meslek Etiği Hakkındaki Görüşlerinin ve Etik Sorunlarının İncelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 66; 861-873.
4. Gezer, D. Ş. (2010). Yoğun Bakım Hemşirelerinin Yaşadıkları Etik Sorunlar Konusunda Adana Örneğinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
5. Sünbül, F. (2017). Sağlık Çalışanlarında Güçlendirme, Başarı Gütüsü ve Etik Liderlik İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
6. Ülman, Y. I. (2010), Etik, Biyoetik, Hukuk: Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1; 1-4.
7. Özel, A. F. (2017). Sağlık Çalışanlarının Etik İklim Algısının Örgütsel Güven ve Bireysel Performansa Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
8. Budak, M. S. (2015). Kamu Kurumlarında Örgütsel Sessizlik, Etik İklim ve Yönetim Tarzları Alt Boyutları İlişkilerinin İncelenmesi: Erzurum Sağlık Sektöründe Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
9. Akbaş, M. (2010). Hemşirelik Eğitiminde Etik. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
10. Kırılmaz, H., Kırılmaz, S. (2014), Sağlık Hizmetlerinde Etik İkilimlerde Ampirik Etik Çalışmalarının Yararları, İnsanİnsan Dergisi, 1; 35-44.
11. Orhan, F. (2007). Sağlık Hizmetlerinde Etik Boyut: Hastanelerde Çalışan Personelin Etiksel Sorunlara Yaklaşımlarının Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
12. Yıldırım, G. (2008). Sağlık Profesyonellerinin Etik Kavramından Anladıkları ve Kuramsal Etik Çalışması Yapanlardan Bekledikleri. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
13. Karlıkaya, E. (2007). Etik Konsültasyon/Danışmanlık” Konusunda Kliniklerde Çalışan Sağlık Görevlilerinin Tutum ve Beklentileri. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
14. Tengilimoğlu, D., Işık, O., Akbolat, M. (2017), Sağlık İşletmeleri Yönetimi, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
15. İşgüden, B.; Çabuk, A. (2006), Meslek Etiği Ve Meslek Etiğinin Meslek Yaşamı Üzerindeki Etkileri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16; 59-86.
16. Dinç, L. (2009), Hemşirelik Hizmetlerinde Etik Yükümlülükler, Hacettepe Tıp Dergisi, 2; 113-119.
17. Utkualp, N. (2015). Hemşire ve Ebelerin Kişisel Olarak Eksiklikleri Giderme Tutumunun Etik Açısından Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
18. Aktaş, K. (2014), Etik-Ahlâk İlişkisi ve Etiğin Gelişim Süreci, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1; 22-32.
19. Demir, S. (2016). Gaziosmanpaşa Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Çalışan Güvenliği Konusundaki Farkındalıkları İle Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
20. Akçapınar, Y. (2015). İş Sağlığı Ve Güvenliği Kapsamında Kalite Yönetimi Uygulanan Hastanelerin Doğumhanelerinde Çalışan Güvenliği ve Çalışan Güvenliğini Etkileyen Nedenler. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
21. Karayemişoğlu, A. K. (2010). Çalışan Güvenliği Açısından Hemşirelerin Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
22. Demirel, E. T.; Emül, E. (2017). Etik İklim Algısının Hasta Güvenliği Kültürüne Etkisi.
23. Utlu, N. (2016), Hastane Ortamında Hemşirelerin Etik Yaklaşımı ve Etik İkilimler, İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 29; 17-35.
24. Elçigil, A.; Bahar, Z.; Beşer, A.; Mızrak, B.; Bahçelioğlu, D.; Demirtaş, D.; Özdemir, D.; Özgür, E. ve Yavuz, H. (2011), Hemşirelerin Karşılaştıkları Etik İkilimlerin İncelenmesi, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2; 52-60.
25. Küçük S.; U, N.; Çalbayram, N.; Kahrıman, İ.; Altundağ, S.; Gönenç, İ. (2017), Hemşirelik Öğrencilerinin Etik Karar Verme Düzeyleri ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 3; 157-162.
26. Aitamaa, Elina, ve diğeleri (2010), Ethical problems in nursing management: the role of codes of ethics, Nursing ethics, 4; 469-482.
27. Laukkanen, Laura, Riitta Suhonen, and Helena Leino-Kilpi (2016), Solving work-related ethical problems: The activities of nurse managers, Nursing ethics, 8; 838-850.
28. Fida, Roberta, ve diğeleri, Nurse moral disengagement, Nursing ethics, (2015), 5; 547-564.
29. Korhan ve ark., (2018), Hemşirelik Öğrencileri Gözüyle Klinik Alanda Etik Sorunlar, Ege Tıp Dergisi, 2; 75-81.
30. Er, R., Ersoy, N. (2017), Türkiye’de Psikiyatri Kliniklerinde Çalışan Hemşireler Tarafından Deneyimlenen Etik Problemler, Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2; 77-85.
31. Sağlık Bakanlığı İstatistikleri Yıllığı, (2016), 15 Mayıs, 2018, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11588/istatistik-yilliklari.html>.
32. Korkmaz, F.; Mustafabaylı, Ö.; Yerlikaya, I. Hemşirelerin Deneyimledikleri Ahlak Sorunları, Ankara Medical Journal, 18; 68-75.
33. Tel, H. (2012), Yoğun Bakım Ünitelerinde Sık Karşılaşılan Etik Sorunlar, Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi, 1; 30-38.